

Institut za uporedno pravo, Udruženje za odštetno pravo, Pravosudna
akademija

XXVI Međunarodna naučna konferencija
XXVI International scientific conference

PROUZROKOVANJE ŠTETE, NAKNADA ŠTETE I OSIGURANJE

Causation of Damage, Damage Compensation and Insurance

Zbornik radova sa XXVI međunarodne naučne konferencije
Proceedings from XXVI International scientific conference

Urednici - Editors:

Prof. dr Zdravko Petrović

Prof. dr Vladimir Čolović

Prof. dr Dragan Obradović

Beograd, Valjevo, 2023.

PROUZROKOVANJE ŠTETE, NAKNADA ŠTETE I OSIGURANJE
- XXVI međunarodna naučna konferencija -

Izdavač (Publisher):

Institut za uporedno pravo

Za izdavača (Publisher):

Prof. dr Vladimir Čolović, direktor

Urednici (Editors):

Prof. dr Zdravko Petrović

Prof. dr Vladimir Čolović

Prof. dr Dragan Obradović

Recenzenti (Reviewers):

Prof. dr Ilija Babić

Prof. dr Boris Marović

Prof. dr Milan Počuča

Naučni odbor (Scientific Committee):

Prof. dr dr Wolfgang Rohrbach

(Austrija), predsednik naučnog
odbora

Prof. dr Marijan Ćurković (Hrvatska)

Prof. dr emeritus Šime Ivanjko
(Slovenija)

Prof. dr Silvija Petrić (Hrvatska)

Dr Marija Bakonyi (Mađarska)

Prof. dr Milan Vujanić (Crna Gora)

Prof. dr Zbigniew Makiela (Poljska)

Berislav Matijević (Hrvatska)

Prof. dr Zdravko Petrović (Srbija)

Prof. dr Nataša Mrvić Petrović (Srbija)

Prof. dr Slobodan Stanišić (BiH)

Prof. dr Dragan Mrkšić (Srbija)

Prof. dr Klime Poposki (Makedonija)

Prof. dr Jelena Čeranić Perišić (Srbija)

Prof. dr István László Gál (Mađarska)

Doc. dr Nikola Dožić (Crna Gora)

Dr Simone Benvenuti (Italija)

Organizacioni odbor (Organizing Committee):

Prof. dr Nataša Mrvić Petrović, Udruženje za odštetno pravo

Prof. dr Vladimir Čolović, Institut za uporedno pravo

Prof. dr Dragan Obradović, Viši sud u Valjevu

Dir Mirjana Glintić, Institut za uporedno pravo

Nenad Vujić, Pravosudna akademija

Zorica Šipovac, Wiener Stadtische osiguranje a.d.o. Beograd

Radni jezici savetovanja (Official Languages): engleski, nemački, srpski
(English, German, Serbian)

Prevodilac (Translator): Miloš Baltić

Prelom (Print breaking): „Dogma“ Beograd

Štampa (Print): JP Službeni glasnik Beograd

Tiraž (Printed in): 150 primeraka (**copies**)

ISBN-978-86-82582-02-1

DOI 10.56461/ZR_23.ONS

Svako kopiranje, umnožavanje, objavljivanje i distribuiranje celine ili delova iz ove publikacije, predstavlja povredu autorskog prava i krivično dela, koje će biti gonjeno u skladu sa zakonom. Svaka prava na objavljivanje i distribuiranje ove publikacije zadržava izdavač, prema odredbama Zakona o autorskim i srodnim pravima.

Beograd, Valjevo, 2023.

**PROUZROKOVANJE ŠTETE, NAKNADA
ŠTETE I OSIGURANJE**
**Causation of Damage, Damage Compensation
and Insurance**

Zbornik radova sa XXVI međunarodne naučne konferencije
Proceedings from XXVI International scientific conference

**XXVI Međunarodna naučna konferencija
Instituta za uporedno pravo, Udruženja za odštetno pravo
i Pravosudne akademije**

XXVI International scientific conference

**The Institute of Comparative Law, The Association for Tort Law
and Judicial Academy**

GRAĐANSKOPRAVNA (DELIKTNA) ODGOVORNOST RODITELJA

Apstrakt

U radu se razmatraju pitanja odgovornosti roditelja za građanske delikte izvršene od strane dece (maloletnih lica). Obaveze građanskopravne odgovornosti za naknadu štete pripadaju i licima koji vrše faktički nadzor nad decom, ukoliko se tada dogodi delikt. Vanugovorna odgovornost za štetu pričinjenu od strane dece pitanje je rešeno pravilima obligacionog prava, na sličan način kao i u uporednom pravu, iako postojeća praksa ne pokazuje dovoljnu efikasnost u postupcima u vezi sa naknadom štete. Brze promene i tehnološki razvoj šire polje odgovornosti roditelja i za naknadu štete nastupelu na društvenim i drugim virtualnim mrežama, iako u tome još uvek nema odgovarajućih rešenja.

Ključne reči: građanski delikti dece, odgovornost roditelja, pravila obligacionog prava, društvene mreže.

1. Uvod

Za štetu koju prouzrokuje dete u našem pravu danas, podrazumeva se uobičajeno postojanje odgovornosti roditelja, a vrsta te odgovornosti zavisi od uzrasta deteta. Ovako definisana građanskopravna (posebna) odgovornost roditelja ne isključuje odgovornost drugih koji na osnovu zakona, odluka nadležnih organa ili ugovora imaju obavezu vršenja nadzora nad detetom. Oni odgovaraju za štetu koju dete prouzrokuje dok se u realnom vremenu pod takvim nadzorom nalazi, ali samo ako bi se takva šteta mogla pripisati nedostacima u vršenju dužnog nadzora. Ovako određen okvir deliktne odgovornosti odnosi se prvenstveno na tradicionalno postavljanje vanugovorne odgovornosti za pričinjenu štetu, nezavisno od toga da li postoje pretpostavke i za odgovornost samog deteta. Naime, prema odredbama Zakona o obligacionim odnosima (član 160) dete pod određenim pretpostavkama sa napunjenih 14 godina odgovara prema opštim pravilima o odgovornosti za štetu,

* Doktor pravnih nauka, redovni profesor, professor et dr h.c., Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija, Novi Sad, šef krivičnopravne katedre i prorektor za međunarodnu pravnu saradnju; e-mail: zpavlovic@pravni-fakultet.info

lično i/ili solidarno sa svojim roditeljima ili drugima koji su imali obavezu vršenja njegovog nadzora. Dok dete (maloletnik) do navršene sedme godine ne odgovara za štetu koju prouzrokuje, dotle od sedme do četrnaeste može da odgovora ukoliko se dokaže pretpostavka da je sposobno za rasuđivanje (oboriva pretpostavka deliktne nesposobnosti).¹

Tema koja se nametnula kao realna za preispitivanje ovako određene odgovornosti mogla bi se vezati za sve prisutnije i vidljivije adolescentsko (vršnjačko) nasilje, pomeranje određenih granica u odnosu na prava deteta i obavezu odgovornosti koja je utvrđena pravilima obligacionog prava, ali i sve prisutnije promene u načinu života ljudi, gde se u virtualnom svetu sve češće zamenjuje dosadašnja ponašanja i prihvaćena pravila. Nadzor nad decom u školama podrazumeva ne samo održavanje reda i mira u zgradi i dvorištu škole, već i za vreme školskih aktivnosti predviđenih akreditovanim programima rada. Preventivno, ustanovljeni su i institucionalni mehanizmi koji reaguju odmah po ustanovljenju nasilja.

Ali, nasilje se u poslednje vreme proširilo i na još jedan prostor, ranije u stvarnosti nezamisliv, gde se dešavaju često nenadoknadive štete prouzrokovane nasiljem. Prostor predstavlja virtuelni globalni auto-put zvani Internet, a mesto se označava kao društvena mreža. To je mesto u virtuelnom vremenu gde nasilje, pa onda i sprečavanje posledica nisu pod dovoljnim nadzorom ni roditelja, ni škole. Ono što bi u praksi dodatno zakomplikovalo stvari jeste uzrast deteta, kao i neka prava koja se deci sada daju posebnim zakonodavstvom, ali se ne utvrđuju i obaveze u skladu sa tim, tako da je odgovornost i dalje na roditeljima. Ako se na ovo doda i nesporna činjenica da škole predstavljaju sve više (skoro isključivo) mesto gde se interpretiraju znanja i vrše periodična testiranja, a gde se izgubio momenat vaspitanja, pitanje je da li onda sem roditelja i postoji odgovornost drugih za deliktne radnje dece.

Pravila obligacionog prava o odgovornosti roditelja i škole za vanugovornu štetu radnjama dece zahtevaju da im se da dodatno tumačenje, koje bi obuhvatilo rešavanje svih navedenih pitanja, ali i još nekih. Ali, krenimo redom.

2. Dva primera i nekoliko pitanja

Početkom maja 2023. godine u Beogradu u Osnovnoj školi „Vladislav Ribnikar“ izvršeno je krivično delo teško ubistvo, za koje se osnovano sumnja da je izvršeno od strane deteta K. K. starog 13 godina. Tom prilikom devet

¹ Čl. 160 Zakona o obligacionim odnosima-ZOO, *Sl. list SFRJ*, br. 29/78, 39/85,45/89 – Odluka USJ i 57/89, *Sl. list SRJ*, br. 31/93, *Sl. list SCG*, br. 1/2003 – Ustavna povelja i *Sl. glasnik RS*, br. 18/2020.

učenika i čuvar u školi lišeni su života, a ima i lica koja su zadobila teške telesne povrede. S obzirom da se radi o licu koje u vreme kada je delo učinjeno nije navršilo četrnaest godina prema njemu se ne mogu izreći krivične sankcije (član 4. stav 3. Krivičnog zakonika). Istovremeno se prema roditeljima deteta K. K. vode krivični i/ili pretkrivični postupci zbog krivičnih dela teško delo protiv opšte sigurnosti, zlostavljanje i zanemarivanje maloletnog lica i dr. Snimci nastali posle izvršenog krivičnog dela su distribuirani po društvenim mrežama, gde su se nalazile i informacije koje predstavljaju privatnost pojedinaca, zbog čega se vodi poseban postupak.

S obzirom na zakonsko rešenje koje predviđa mogućnost dosuđivanja imovinskopravnog zahteva u krivičnom postupku, zakonski zastupnici žrtava zahtevali su da nadležni sud donese privremenu meru prema roditeljima K. K., u cilju obezbeđivanja naknade štete. Cilj ove privremene mere je da se privremeno ograniči i zabrani otuđivanje pokretnim i nepokretnim stvarima, u cilju izbegavanja fraudoloznog otuđivanja imovine. Sudija za prethodni postupak Višeg suda u Beogradu je na osnovu predloga oštećenih za određivanje privremenih mera obezbeđenja imovinskopravnih zahteva doneo odgovarajuće Rešenje, pa je okrivljenom V. K. zabranjeno da raspolaze, otuđi i optereti nepokretnosti i pokretne stvari čiji je vlasnik.²

Početkom novembra 2022. godine desio se slučaj bez letalnih posledica, ali sa nastalom štetom, kada su u srednjoj Tehničkoj školi u Trsteniku tri učenika zlostavljali i mučili profesorku M. S. Početkom časa učenici su izmakli stolicu profesorki M. S, koja je tom prilikom pala, a pri tome su narušili i njenu privatnost (povreda prava ličnosti). Događaj koji se desio u školi učenici su snimili i podelili sa neutvrđenim brojem korisnika aplikacije za razmenu podataka „Viber“ i društvene mreže „Instagram“.³ Trenutno upotreba mobilnih telefona u školama nije do kraja rešena pravilima koja bi trebalo da se jedinstveno primenjuju u Srbiji, tako da je pitanje odgovornosti za štetu u vezi sa tim nešto na čega će sudska praksa tek morati da da odgovor.

S obzirom na to da oba navedena primera nisu još uvek dobila svoj konačan sudski epilog, i da su postupci u toku, ovde ćemo da samo navedemo nekoliko otvorenih pitanja u vezi sa tim. Izuzetno složeno pitanje naknade štete prouzrokovane od strane deteta u ova dva slučaja, iako sa različitim posledicama, ali i po načinu izvršenja, pokazalo je da u ovom trenutku, prema Zakonu o obligacionim odnosima (sa skoro istim rešenjem ranije npr.

² <https://www.bg.vi.sud.rs/vest/4332/odredjene-privremene-mere-obezbedjenje-imovinskopravnih-zahteva-u-krivicnom-postupku-protiv-vk.php>, 21. 7. 2023.

³ <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/ispovest-profesorke-iz-trstenika-kojoj-su-ucenici-izmakli-stolicu/s91cqhq>, 20. 7. 2023.

u OGZ) imamo ustanovljen put sudske zaštite oštećenog, a u vezi sa naknadom štete pričinjenom od deteta.

U oba slučaja do štetnog događaja došlo je u školi, odnosno dok je škola bila u obavezi da vrši nadzor. Nije upitno da bi šteta nastala bez obzira na način kako se obavljao nadzor, ali bi se u nekom drugom postupku moglo postaviti pitanje da li su naše škole (uključujući i ove dve u Beogradu i Trstenu) bile i u vaspitnoj funkciji, ili samo u obrazovnoj. Kolika je odgovornost, ukoliko je ima, od strane „domaćina“ društvene mreže (tzv. provajdera) na kojima su se pojavili snimci iz oba životna događaja. Čini se da čitav niz problema koji moraju da se rešavaju tek čeka na pravnu reakciju, na sistemskom nivou. Odredbe Porodičnog zakona upućuju dodatno na odgovornost roditelja, ali pitanje deliktne (građanske) odgovornosti time ne bi dobilo svoj konačan odgovor ako se tu ne bi podrazumevala i odgovornost fizičkog ili pravnog lica koji je „vlasnik“ društvene mreže ili njome upravlja. Ali, krenimo redom u traženju rešenja.

3. Pravo deteta da preduzima pravne poslove

Maloletnici od četrnaest do osamnaest godina nemaju (potpunu) poslovnu sposobnost.⁴ Međutim, maloletnici imaju pravo da preduzimaju određene pravne poslove, drugim rečima smatramo ih ograničeno poslovno sposobnima. Stvar je konkretnog slučaja koliko će ovo pravo da utiče u postupku vezanom za naknadu štete na građansku odgovornost roditelja, i sudska praksa u tom smislu još uvek nije dala svoj stav. Koje poslove će moći maloletnik da preduzima zavisi od uzrasta maloletnika i vrste posla koje namerava da preduzme, što onda može da ukaže i na različite posledice i odgovornost (obuhvatajući i naknadu štete). U smislu uzrasta deteta u domaćem pravu (član 64 Porodičnog zakona) razlikujemo:

1. mlađe maloletnike,
2. starije maloletnike i
3. maloletnike čije su lične izjave volje uslov za punovažnost pravnog posla.

Prema domaćem zakonu mlađi maloletnik je dete koje nije navršilo 14. godinu života. Poslovna sposobnost mlađeg maloletnika ograničena je Porodičnim zakonom. Detetu do četrnaeste godine dozvoljeno je preduzimati samo pravne poslove kojima pribavlja isključivo neka prava, pravne poslove kojima ne stiče ni prava ni obaveze i poslove koji imaju karakter

⁴ Čl. 11 Porodičnog zakona, *Sl. glasnik RS*, br. 18/2005, 72/2011 – dr. zakon, br. 5/2015.

pravnih poslova malog značaja. Svi drugi pravni poslovi koje bi preduzelo dete koje nije navršilo 14 godina bili bi apsolutno ništavi i ne proizvode nikakva pravna dejstva. Nevažno da li je ove poslove preduzeo sam maloletnik ili je za to imao saglasnost svog zakonskog zastupnika (najčešće su zakonski zastupnici deteta njegovi roditelji).

Stariji maloletnik je dete koje je navršilo 14. godinu života. Može preduzimati, pored pravnih poslova koji su dopušteni mlađem maloletniku, sve ostale pravne poslove uz prethodnu ili naknadnu saglasnost roditelja. Ukoliko u preduzetim pravnim polovima pribavlja isključivo prava, odnosno ako njima ne stiče ni prava ni obaveze stariji maloletnik samostalno sklapa ovakve poslove i u njima ga ne moraju zastupati njegovi zakonski zastupnici.

Stariji maloletnik ima pravo preduzimati i sve druge pravne poslove, ali je za njihovu punovažnost, potrebna saglasnost roditelja kao zakonskih zastupnika. Ukoliko su roditelji umrli, nepoznati ili su lišeni poslovne sposobnosti ili roditeljskog staranja, saglasnost mora dati staratelj. Nakon navršene 15. godine života stariji maloletnik ima pravo zaposlenja i sticanja vlastitih prihoda i zarade. U tom smislu zakon mu daje pravo da preduzima pravne poslove kojima upravlja i raspolaže svojom zaradom i imovinom koju je stekao vlastitim radom. Pri tom zakonodavac, iako još uvek ograničava poslovnu sposobnost detetu sa navršenih 15 godina, daje pravo potpunog samostalnog raspolaganja ne samo zaradom i imovinom stečenom vlastitim radom, već to raspolaganje proširuje i na sve drugo što proizilazi iz samostalnog rada (to može, na primer, biti kamata od sopstvenih sredstava, plodovi od imovine, naknada štete). Dakle, radi se o maloletnom licu koje ima ograničenu poslovnu sposobnost, s tim da mu je priznata parnična sposobnost u okviru granica priznate poslovne sposobnosti.

Postoje situacije u kojima samo dete, odnosno maloletnik može lično odlučiti svojom izjavom volje na koji će se način pojedini pravni posao završiti. U tim poslovima njega ne može zastupati niko, pa ni zakonski zastupnik. Tako, na primer, stariji maloletnik koji je navršio 16 godina mora sam, ukoliko to želi, izvršiti priznanje očinstva. Prekid trudnoće kod trudnice koja ima 16 godina može se izvršiti samo na njezin izričit zahtev. Zakon o nasleđivanju daje pravo maloletnom detetu starijem od 15 godina pod uslovom da je sposobno za rasuđivanje, da sačini punovažan testament. Prema Porodičnom zakonu, dete starije od 10 godina, uz uslov da je sposobno za rasuđivanje, ima pravo na davanje saglasnosti za zasnivanje usvojenja. I kod promene ličnog imena dete sa navršenih 10 godina ima pravo na davanje saglasnosti za promenu ličnog imena. Dete sa navršenih 16 godina života ima pravo da traži

od suda dozvolu za sklapanje braka, takođe, dete sa navršenih 16 godina ima pravo na davanje saglasnosti na priznanje očinstva od strane vanbračnog oca.

Vidimo dakle, da postoje i pravni poslovi o kojima, da bi bili punovažni, moraju izjavom lične volje odlučiti deca različitog uzrasta. Svi takvi poslovi izričito su pobrojani u zakonima i predstavljaju izuzetak od pravila da maloletna lica do punoletstva zastupaju u pravnim poslovima njihovi roditelji kao zakonski zastupnici. Sve ovo govori da je nužno menjati trenutno zakonodavno rešenje (ili ga kritički preispitati) o odgovornosti roditelja, naročito u odnosu na uzrast i sticanje delimične i posle, potpune poslovne sposobnosti deteta (maloletnika). Dodatni problem stvara i rešenje po kome se u školama po pozitivnim pravnim propisima ne bave vaspitanjem dece, nego samo obrazovanjem, što dodatno utiče na sam koncept roditeljske odgovornosti, u trenutku kada u školama nisu previše ovlašćeni, ali ni spremni da preuzimaju ulogu vaspitača.⁵ Tek preispitivanjem položaja i uloge škole imaćemo i odgovarajući stav. Ako ne učestvuju u vaspitanju, onda se postavlja i pitanje imaju li oni u pogledu deliktne odgovornosti za štetu koju prouzrokuju deca odgovornost, ili je sve samo na roditeljima, sa iznetim ograničavajućim elementima.

4. Odgovornost roditelja u uporednom pravu

4.1. Odgovornost roditelja u pravu Nemačke

Prema paragrafu 832 BGB-a (Građanski zakonik (2002), Knjiga 2 Zakon o obligacionim odnosima, Odeljak 8 Pojedinačne obaveze),⁶ roditelji (kao i svako ko ima obavezu da vrši nadzor nad maloletnikom ili osobom duševno ili fizički nesposobnom) odgovaraju za štetu prema trećima koju prouzrokuje njihovo dete, sem ako su ispunili dužnost nadzora ili bi šteta nastupila i uz odgovarajući nadzor. Na roditeljima je teret dokazivanja da su preduzeli razumne mere i dužnu pažnju u pogledu staranja i nadzora nad detetom. BGB postavlja dve pretpostavke: povredu obaveze nadzora i postojanje uzročne veze između povrede te obaveze i nastanka štete trećem licu.⁷

⁵ Z. Pavlović, I. Petrović, „Kažnjivo ponašanje i pravni okvir zaštite prava deteta sa osvrtom na usaglašenost sa evropskim standardima“, u: *Pravna regulativa usluga u nacionalnim zakonodavstvima i pravu Evropske Unije* (ur. D. Vujisić), Kragujevac 2023, 917-939.

⁶ § 832 Haftung des Aufsichtspflichtigen BGB. Citirano prema <https://dejure.org/gesetze/BGB/832.html>, 17. 7. 2023.

⁷ § 278 Građanskog zakonika nas upućuje da roditelj odgovara kao da je sam načinio štetu.

Prema Vagneru (*Wagner*) pravno je pitanje utvrđivanje intenziteta obaveze nadzora i njegovog obima. Dakle, za oslobađanje od odgovornosti roditelja ne traži se da primenjuju svaku moguću i zamislivu meru prema detetu, ni da garantuju apsolutnu sigurnost za radnje deteta, jer je to nemoguće zahtevati, ali se podrazumevaju mere bezbednosti koje se od roditelja mogu razumno očekivati. Dakle, podrazumevaju se mere nadzora koje odgovaraju konkretnoj situaciji.⁸

Ako su roditelji poverili vršenje nadzora nekom drugom, kao što je to na primer škola, njihova obaveza podrazumeva uputstva, kontrolu i informisanje odgovornog lica. Prema paragrafu 832 abs. 2 BGB-a odgovorno lice koje ugovorom preuzme dužnost nadzora odgovara za štetu načinjenu od strane deteta po istim pravilima kao i roditelj.⁹ Ono što je važno da se istakne da ova obaveza ne pretpostavlja postojanje ugovora o tome (a to je isto i u pravu Srbije gde se radi o školama gde je osnivač Republika Srbija), već je reč o *de facto* obavezi koja proističe iz činjenice obaveznosti školovanja i upisa u školu.¹⁰

Obaveze nadzora podrazumevaju primenu standarda koji važi i za roditelje, a to su razumna očekivanja s obzirom na okolnosti slučaja. Mogli bi reći, da se pojačan nadzor podrazumeva gde god postoje ponašanja učenika koja ga i zahtevaju (agresivna ponašanja i sl.)

4.2. Odgovornost roditelja u pravu Italije

Italijanski Građanski zakonik u članu 2048. određuje obim odgovornosti roditelja, staratelja i drugih koji vrše nadzor nad decom. Za oslobodjenje od odgovornosti oni moraju dokazati da nisu mogli sprečiti radnju činjenja ili nečinjenja deteta, pa prema tome ni štetu ni njenu posledicu.¹¹ Uobičajeno se ova vrsta odgovornosti određuje kao odgovornost na osnovu pretpostavljene

⁸ G. Wagner, "Children as Tortfeasors under German Law", in: *Children in Tort Law, Part I: Children as Tortfeasors* (ed. M. M. Casals), Springer-Verlag, Wien, New York 2006, 236.

⁹ Par. 832 (2) Die gleiche Verantwortlichkeit trifft denjenigen, welcher die Führung der Aufsicht durch Vertrag übernimmt. Citirano prema <https://dejure.org/gesetze/BGB/832.html>, 17. 7. 2023.

¹⁰ G. Wagner, 255.

¹¹ Građanski zakonik Italije (CODICE CIVILE-art. 2048), https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaArticolo?art.versione=1&art.idGruppo=258&art.flagTipoArticolo=2&art.codiceRedazionale=042U0262&art.idArticolo=2048&art.idSottoArticolo=1&art.idSottoArticolo1=10&art.dataPubblicazioneGazzetta=1942-04-04&art.progressivo=0, 16. 7. 2023.

krivice, ali ima i drugačijih razmišljanja da se radi o polu-objektivnoj odgovornosti. Udžbenički je primer u Italiji da se roditelji izuzetno teško mogu osloboditi od ove odgovornosti, i ona postoji čim se pokaže da su tolerisali ili ohrabrivali bilo kakvu neopreznost ili odstupanje od uobičajenog ponašanja kod deteta.¹²

U odnosu na druge koji imaju obavezu nadzora nad detetom (kao što su škole), prema citiranom članu 2048. GZ Italije za oslobođenje od odgovornosti neophodno je da škola i sva lica iz prethodnih stavova zadužena da vrše nadzor nad decom (uključujući i roditelje) pokažu da su izvršili svoje obaveze u potpunosti, a da je protivpravno ponašanje deteta bilo toliko nepredvidivo da ga je bilo nemoguće sprečiti.¹³

Sama odgovornost škole koja se stara o detetu i roditelji imaju obavezu da nadoknade štetu takoreći kumulativno, jer roditelji mogu biti odgovorni zbog propusta u obrazovanju i vaspitanju, a škola zbog propuštanja nadzora, dok dete može odgovarati ukoliko ima više od 14 godina zajedno sa roditeljima.¹⁴

4.3. Odgovornost roditelja u pravu Austrije

U nekim zemljama, kao što je Republika Austrija, roditelji odgovaraju za štetu koju prouzrokuju deca samo ukoliko se ona može dovesti u vezu sa njihovom krivicom u vezi sa nastalom štetom. Ovo pravilo odnosi se i na sva druga lica koja imaju obavezu nadzora nad detetom. Prema paragrafu 1309 Austrijskog građanskog zakonika ABGB,¹⁵ oni svi odgovaraju za štetu ako su skrivljeno povredili svoju obavezu nadzora nad decom. Ovakav koncept odgovornosti odnosi se i na škole i druge kojima je poveren nadzor nad decom.

Austrijski građanski zakonik nema posebna pravila o dokazivanju krivice roditelja i drugih odgovornih lica, tako da se primenjuju opšta pravna pravila o dokazivanju krivice odgovornih, gde je teret dokazivanja na tužiocu. U konkretnom slučaju to bi značilo da tužilac treba da dokazuje postojanje svih elemenata za utvrđivanje odgovornosti.

¹² G. Comande, L. Nocco, "Children in Tortfeasors under Italian Law", in: *Children in Tort Law, Part I: Children as Tortfeasors*, (ed. M. M. Casals), Springer-Verlag, Wien, New York 2006, 280.

¹³ Art. 2048 Codice Civile.

¹⁴ G. Comande, L. Nocco, 291.

¹⁵ ABGB, donet 1811. važi i danas sa izmenama čije bi nabranje prema obimu ovog rada zauzelo značajan prostor. Vidi više na <https://www.ris.bka.gv.at/UI/Erv/Info.aspx>, 17. 7. 2023. Od 2004. Federalni službeni list Republike Austrije se nalazi u elektronskom obliku.

5. Građanskopravna odgovornost roditelja u Srbiji

Prema odredbama Zakona o obligacionim odnosima deca mlađa od sedam godina su deliktno nesposobna i ne odgovaraju za štetu koju prouzrokuju drugome. Maloletnik od navršene sedme do navršene četrnaeste godine ne odgovara za štetu, osim ako se dokaže da je pri prouzrokovanju štete bio sposoban za rasuđivanje. Dakle, radi se o oborivoj pretpostavci deliktne nesposobnosti, a deca sa navršenih četrnaest godina odgovaraju prema opštim pravilima o odgovornosti za štetu (član 160 ZOO). Kako deca nemaju po pravilu imovinu ili i ako je imaju sa njom ne mogu da raspoložu, teret odgovornosti nalazi se na njihovim roditeljima.

Pravila obligacionog prava kod nas u vezi građanskopravne odgovornosti roditelja dodatno uvode i načelo pravičnosti. To znači da ako je štetu prouzrokovao maloletnik sposoban za rasuđivanje koji nije u stanju da je naknadi, sud može, kad to pravičnost zahteva, a naročito s obzirom na materijalno stanje roditelja i oštećenika, obavezati roditelje da naknade štetu, potpuno ili delimično, iako za nju nisu krivi (član 169 stav 2 ZOO). Odgovornost leži na roditelju koji se brine o detetu (samostalno ili solidarno ukoliko oba roditelja brinu o njegovom vaspitanju).

Kao i u uporednom zakonodavstvu (Nemačka, Italija), roditelji ne odgovaraju za prouzrokovanu štetu od strane njihovog deteta, za vreme dok se nalazi pod nadzorom trećih lica, uključujući vrtić, školu, internate, zdravstvene ustanove i slično. Prema teoriji efektivnog nadzora iz člana 167 ZOO, za štetu koju drugom prouzrokuje maloletnik dok je pod nadzorom drugih (staratelja, škole ili druge ustanove), odgovara upravo taj kome je dete povereno po nadzoru, osim ako dokažu da su nadzor vršili na način na koji su obavezni, ili da bi šteta nastala i pri brižljivom vršenju nadzora.

U teoriji građanskog prava se o ovoj odgovornosti govori u slučaju da postoji odgovornost roditelja (ili lica kome je poveren nadzor) za štetu koju prouzrokuje dete ako su zanemarili svoje obaveze nadzora i staranja o detetu. Ipak, ZOO u članu 168 stav 1 predviđa da ako dužnost nadzora nad maloletnim licem ne leži na roditeljima, već na nekom drugom licu, oštećenik ima pravo da zahteva naknadu od roditelja, kad je šteta nastala usled lošeg vaspitanja maloletnika, rđavih primera ili poročnih navika koje su mu roditelji dali, ili se i inače šteta može upisati u krivicu roditeljima. Ako bi se ovo tužbom zahtevalo od drugog lica kome je dete bilo povereno na čuvanje odnosno nadzor, onda bi oni imali pravo regresa od roditelja.

Dakle, prvo što je potrebno je da se utvrdi pod čijim se nadzorom dete nalazilo u vreme štetnog događaja. Iako sam Zakon precizno govori o

roditeljima, sudska praksa govori i o precima, odnosno babi i dedi. Dakle, puna implementacija teorije efektivnog nadzora podrazumeva da se u svakom konkretnom slučaju mora utvrditi da li se štetan postupak deteta može pripisati opštem zanemarivanju dužnog nadzora i vaspitanja baš od strane lica kojima je dete povereno. To znači da oni odgovaraju baš kao i roditelji za štetne posledice propuštenog vaspitanja i nadzora nad maloletnom decom koja su im poverena ako su zanemarili povereno im staranje.

U situaciji gde su maloletna deca načinila štetu tako što su izazvala požar, kojom prilikom je izgorio koš i sve stvari tužilaca, oni su tužili roditelje maloletnika i njihove dede, kojima je bio poveren nadzor nad decom, jer su roditelji bili u Nemačkoj na radu. Međutim, držeći se strogo zakonskog teksta da je reč o roditeljima, Okružni kao žalbeni sud u Negotinu pod brojem Gž. Br. 925/03 od 20. 1. 2004. odbio je žalbe na prvostepene presude, smatrajući da baba i deda deteta nemaju pasivnu legitimaciju za naknadu štete prouzrokovanu od strane deteta.

Rešavajući po uloženom pravnom leku – reviziji oštećenih – tužilaca Vrhovni sud Srbije je po Rešenju Rev. 1510/05 od 15. 9. 2005. upravo sledio duh zakona i naložio da se proveri efektivni nadzor nad decom, što bi dalo odgovor onda i na pitanje pasivne legitimacije u parničnom postupku.

Vrhovni sud Srbije je, ceneći navode iz Revizije našao da prema odredbi člana 165. stav 1. ZOO roditelji odgovaraju za štetu koju prouzrokuje drugom njihovo dete do navršene 7 godine bez obzira na svoju krivicu. Oni odgovaraju za štetu koju prouzrokuje drugom njihovo maloletno dete koje je navršilo 7 godina osim ako dokažu da je šteta nastala bez njihove krivice (stav 4). Prema stavu 3. navedenog člana roditelji ne odgovaraju ako je šteta nastala dok je dete bilo povereno drugom licu i ako je to lice odgovorno za štetu. Odredbom člana 167. ZOO propisana je odgovornost drugog lica za maloletnike. Tako za štetu koju drugom prouzrokuje maloletnik dok je pod nadzorom staratelja, škole ili druge ustanove odgovara staratelj, škola, odnosno druga ustanova osim ako dokažu da su nadzor vršili na način na koji su obavezni ili ako bi šteta nastala i pri brižljivom vršenju nadzora. Odredbom člana 168. navedenog Zakona propisana je posebna odgovornost roditelja u slučaju kada dužnost nadzora nad maloletnim licem ne leži na roditeljima već na nekom drugom licu.¹⁶

Osnov na kom je Vrhovni sud Srbije gradio svoju odluku odnosio se na činjenicu utvrđivanja okolnosti ko je vršio brigu o vaspitanju nad maloletnom decom.¹⁷ Činjenica je da je obaveza suda da utvrdi ko je u vreme šetnog

¹⁶ <https://www.vk.sud.rs/sr-lat/rev-151005>, 15. 7. 2023.

¹⁷ <https://www.vk.sud.rs/sr-lat/rev-151005>, 15. 7. 2023.

događaja bio dužan i trebao da vrši nadzor nad detetom, da li je taj nadzor vršen na način koji se podrazumeva, i da li bi šteta nastala i pored brižljivog nadzora.

6. Zaključak

Od roditelja se očekuje da pravilno vaspitavaju i i nadziru svoje dete u meri koja je svakako veća nego odgovornost vlasnika opasne stvari. Uloga roditelja je da pravilno vaspitavaju svoje dete i nadziru njegovo ponašanje, kako bi mu preneli odgovarajuće moralne vrednosti i sprečili nanošenje patnje trećim licima, a za koju pričinjenu štetu odgovornost pod prikazanim uslovima i ograničenjima snose – roditelji. Za razliku od kaznenog prava, koje kada su u pitanju deca pokazuje humane tendencije prema njima, jer se zanemaruje interes žrtve, a zločin ne mora biti sankcionisan (ako bi se radilo o detetu mlađem od 14 godina), u građanskom pravu glavnu odgovornost za delikte dece snose na prvom mestu roditelji. Ono što povezuje zadatak roditelja bilo da se radi o mehanizmima krivičnog ili građanskom pravu jeste da je dužnost roditelja da deci prenesu odgovarajuće moralne vrednosti i pravila ponašanja. Ova dužnost roditelja ustanovljena je u najboljem interesu deteta, kao standard domaćeg i međunarodnog prava. U tom smislu se i građanskopravna odgovornost roditelja zasniva kada dođe do grubog zanemarivanja roditeljskih obaveza,¹⁸ ali i nezavisno od toga, kada roditelji odgovaraju bez obzira na krivicu.

Sve teže posledice i brutalnost dečjih delikata dovela je pravne sisteme zapadnih država do toga da krenu u preispitivanje zaštitnog odnosa prema maloletnicima u smislu razmatranja snižavanja granice krivične odgovornosti, uvođenja roditeljske kaznene odgovornosti za dela deteta, omogućavanja da se maloletnim učiniocima određenih dela sudi kao punoletnim licima i sl. Jer današnje vreme nosi još jedan paradoks u smislu pojačanih prava deteta, gde se razmatra zabrana njihovog fizičkog kažnjavanja, ostavljanja mogućnosti da prijave roditelje i sl. Istovremeno, odredbe i pravila o njihovoj deliktnoj odgovornosti nisu korigovani još uvek do kraja. Povećana prava označavaju i povećanu odgovornost.

Dok se razmatra pitanje deliktne odgovornosti dece, izgrađuju se i nova prava deteta. Jedno od tih prava je i pravo na zaštitu privatnosti, pa bi, hipotetički posmatrano dete moglo da prijavi roditelja koji mu prati i istražuje profil, iako se takve kontrole najčešće vrše u interesu zaštite deteta od pedofila,

¹⁸ N. Petković, Z. Pavlović, *Zlostavljanje i zanemarivanje dece u Srbiji*, Beograd 2016, 122.

dečije pornografije i sličnih opasnosti koje dolaze iz sajber prostora. I iako je to sada ustanovljeno kao pravo privatnosti deteta, to ne umanjuje odgovornost roditelja ukoliko bi neki delikt bio izvršen od strane deteta preko društvenih mreža. Time se polja gde se sve šteta može naneti ne završavaju, već nameću stalno praćenje razvoja tehnike i tehnologije i preispitivanje postojećih opštih pravila o građanskoj odgovornosti.

Pitanje građanskopravne odgovornosti roditelja za deliktne radnje dece zavisi od čitavog niza faktora i svaki od njih bi mogao da bude posebno razmatran, počevši od toga da bi odgovornost trebalo da preuzmu oni koji su dužni da se o deci staraju, usade im adekvatne moralne vrednosti i pravila ponašanja. Jer elementarna pravičnost nalaže da svaki delikt zahteva adekvatnu naknadu, pa je iz ugla oštećenog i žrtve nepravedno rešenje da delikt deteta ostane bez posledice samo zbog uzrasta učinioca, a postupak za naknadu štete da ne može da se sprovede zbog finansijskih nemogućnosti odgovornih za to.

Pravila da osim roditelja građanskopravnu odgovornost za štetu koju prouzrokuju deca (lica do 18 godina) mogu odgovarati i drugi ako su imali obavezu da nad decom vrše nadzor, primenjuju se slično i u pravu Srbije, ali i u uporednom zakonodavstvu i judikaturi. U svim uporednim sistemima za štetu koju prouzrokuje dete primarno je odgovoran roditelj, ali se za vreme dok je dete u školi i ona nad njim ima faktički nadzor, ta odgovornost prebacuje i na školu. Iako se razlikuju kao subjekti koji nose odgovornost, možemo zaključiti da polaze od istih osnova: da škola učenika nadzire na isti način kojim će sprečiti zabranjena ponašanja učenika i odgovara ako je došlo do propusta u tom nadzoru. Od škola se ne očekuje da spreče apsolutno svaku štetu, već se svaka konkretna situacija mora posebno proceniti. Očekivani nadzor podrazumeva standard razumnih očekivanja. Posmatrajući stvari možda i malo idealistično, dobro rešenje bi bilo kada se uloga škole bude preispitivala, jer bi se, ukoliko želimo i njenu građanskopravnu odgovornost za delikte dece nad kojima vrše nadzor, trebalo baviti i vaspitanjem dece, a ne samo obrazovnim delom procesa.

Tek kada se stvari ovako postave, moći ćemo da se pozabavimo pitanjima koja smo postavili u dva stvarna događaja, tražeći odgovore na njih.

* * *

CIVIL (DELICT) LIABILITY OF PARENTS

Summary

The paper discusses the issues of parental liability for civil offenses committed by children (minors). Obligations of civil liability for damages also belong to persons who actually supervise children, if a tort occurs. The non-contractual responsibility for damage caused by children issue is resolved by the rules of obligation law, in a similar way as in comparative law, although the existing practice does not show sufficient efficiency in procedures related to compensation for damage. Rapid changes and technological development broaden the field of parental responsibility for compensation for damage caused on social and other virtual networks, although there are still no appropriate solutions.

Keywords: civil offenses of children, parental liability, rules of obligation law, social networks.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

347.426(082)

368(082)

347.51(082)

**МЕЂУНАРОДНА научна конференција Проузроковање
штете, накнада штете и осигурање (26 ; 2023 ; Ваљево)**

Prouzrokovanje štete, naknada štete i osiguranje / Zbornik radova
sa XXVI međunarodne naučne konferencije, Beograd, Valjevo,
2023. = Causation of Damage, Damage Compensation and Insurance
/ Proceedings from XXVI International scientific conference ;
[organizatori] Institut za uporedno pravo, Udruženje za odštetno pravo
i Pravosudna akademija ; [urednici, editors] Zdravko Petrović, Vladimir
Čolović, Dragan Obradović]. - Beograd : Institut za uporedno pravo,
2023 (Beograd : Službeni glasnik). - 568 str. : ilustr. ; 20 cm

Radovi na srp., nem. i engl. jeziku. - Tiraž 150. - Reč urednika: str.
13-15. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Summaries ;
Apstrakti.

ISBN 978-86-82582-02-1

а) Накнада штете -- Зборници б) Одговорност за штету --
Зборници в) Осигурање -- Зборници

COBISS.SR-ID 124004617